

بررسی و سنجش معیارهای تأثیرگذار بر هویت کالبدی

جدارهای خیابان‌های شهری

(مطالعه موردی: خیابان حافظ شیراز)

علی قهرمان پور¹، هادی کشمیری² و باقر کریمی³

تاریخ دریافت: 97/08/03

تاریخ پذیرش: 98/09/04

چکیده: بدنه‌های شهری، از مؤثرترین عناصر محیطی تأثیرگذار بر کیفیت فضاهای شهری محسوب می‌شوند که توجه و ارتقای کیفی آنها می‌تواند به بالا رفتن کیفیت کالبد و هویت شهر منجر شود. متأسفانه به دلیل ساخت‌وساز شتابان در سال‌های اخیر و عدم توجه مؤثر به اصول معماری و شهرسازی در ارتباط با بدنه‌های شهری، این عناصر از طرق مختلف مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. لذا به منظور بازیابی اصول بنیادین مؤثر بر طراحی جدارهای فضاهای شهری، این بدنه‌ها مستلزم بازنگری است. پژوهش حاضر با هدف سنجش معیارها و شاخص‌های مؤثر بر هویت کالبدی جدارهای شهری، ابتدا به بررسی هویت کالبدی نماهای شهری پرداخته و پس از آن اقدام به ایجاد چارچوبی مفهومی جهت تبیین شاخص‌های مذکور نموده است. سپس با مطالعه یک نمونه از خیابان‌های شهر شیراز (خیابان حافظ)، عناصر مؤثر بر هویت کالبدی جدارها در آن خیابان بررسی شده است. روش تحقیق تحلیلی-استنباطی است، و محقق به منظور گردآوری اطلاعات (از دو گروه استفاده‌کنندگان و متخصصین)، از پرسشنامه استفاده کرده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی-با بهره‌گیری از نرم‌افزار اسمارت پی. ال. اس¹، استفاده گردیده است. یافته‌های تحقیق نشان دهنده اولویت‌بندی متفاوت معیارهای مؤثر بر هویت کالبدی، از دیدگاه هر دو گروه پاسخ‌دهندگان است. از دیدگاه استفاده‌کنندگان، شاخص‌های نظم و هماهنگی و از نظر کارشناسان، گوناگونی ساختار، بیشترین تأثیر را در ایجاد هویت کالبدی جدارهای خیابان داراست.

واژگان کلیدی: جدار شهری، خیابان شهری، کالبد شهر، هویت کالبدی، شیراز.

*این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری نگارنده اول با عنوان "ساماندهی جدارهای شهر شیراز با رویکرد هویت بخشی و تأمین نظر مخاطب" به راهنمایی نگارنده دوم و مشاوره نگارنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر است

¹ دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

² دانشیار، معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول) keshmiri@iaushiraz.ac.ir

³ استادیار، معماری، گروه معماری، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

1- مقدمه

"کوین لینچ" ماندگاری را میزان مقاومت عناصر یک شهر در برابر فرسودگی و زوال و دارا بودن توانایی فعالیت طی دوره طولانی تعریف می‌کند (Pakzad, 2003). محیط زندگی انسان تأثیر به‌سزایی در رفتار و هویت انسان به سمت ارزش‌های مستتر در خویش دارد (Aminzadeh, 2002 and Naghizadeh). در این میان شهر را می‌توان محیطی برای تجلی هویت، ارزش‌های منبعث از اعتقادات، جهان‌بینی و فرهنگ ساکنین و پدیدآورندگان خود دانست. این مفهوم در طول دوران و در سرزمین‌های مختلف با محیط‌های طبیعی و انسانی متفاوت و تحت تأثیر تحولات تاریخی و ایدئولوژیکی، تغییرات بسیاری به خود دیده است (Mirmohammadi, 1996; Habibi, 2005; Cuneo, 2005 and Abu-Lughod, 1987 Quoted from Falahat, 2011). شهر همیشه تحت تأثیر فاکتورهایی مانند مسائل کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بوده است و ماهیت و کلیت خویش را در تناسب با آنها شکل داده است. امروزه فضاهای شهری ما با بدنه‌هایی محصور شده اند که ارزش شکلی نماهای محصورکننده در آن نادیده گرفته شده است. این چالش به حدی از جذابیت فعالیت‌ها نیز کاسته است و فضای عبوری اساساً به صورت نواری دو بعدی برای عبور ترافیک سواره عمل می‌کند. این آشفتگی بصری در کنار سایر آلودگی‌ها و تراکم‌های بصری دیگر، فضای شهری را بی‌ارزش جلوه داده و زیبایی‌شناسی آن را با مشکل روبرو ساخته است (Davarinezhad and Rahimian, 2017). یکی از مهمترین اجزا و عناصر کالبدی شهری که به ویژه در تقویت حس مکان شهروندان در فضای شهری مؤثر واقع می‌شود، ترکیب نمای ساختمان‌ها و به عبارت دیگر "نمای شهری" است. عواملی همچون اعمال سلیقه و دخالت‌های غیر کارشناسانه، حاکمیت فرهنگ بسازوبفروشی، اعمال سلیقه مالک یا کارفرما در طرح و اجرای نما، دخالت نداشتن مهندسان در طراحی، هنرنمایی ناشیانه برخی از طراحان، مواد و مصالح نامرغوب، نبود کنترل مناسب و ناآگاهی از اصول معماری سنتی ایران در بی‌هویت گشتن نمای شهری مؤثرند. برای ساختن محیطی زیبا باید با

ایجاد زمینه‌هایی جهت پیدایش موضوعاتی همچون راحتی، تنوع، هویت و خوانایی محیط توجه نمود (Mosavi and Sadeghi, 2016). متأسفانه به دلیل ساخت‌وساز شتابان در سال‌های اخیر این مؤلفه مورد بی‌توجهی و سهل‌انگاری قرار گرفته است. از آن جایی که نمای شهرهای امروز بدون توجه به کالبد شهر و اصول زیبایی‌شناسی معماری و شهرسازی شکل می‌گیرند، در نتیجه مستلزم بازنگری به منظور بازیابی اصول بنیادین مؤثر بر طراحی جداره فضاهای عمومی است.

در پژوهش حاضر، با هدف ایجاد چارچوبی مفهومی برای سنجش معیارها و شاخص‌های هویت کالبدی جداره‌های شهری، ابتدا به بررسی جداره‌های شهری و نقش آنها در کیفیت هویت کالبدی نماهای شهری پرداخته شده، سپس با بررسی یک نمونه از خیابان‌های شهر شیراز (خیابان حافظ)، عناصر مؤثر در هویت کالبدی جداره‌های این خیابان بررسی و شناخته شده است. بدین منظور با هدف پاسخ به سوالات تحقیق حاضر، روند پژوهش طرح ریزی و ادامه یافت. سوالات پژوهش حاضر عبارتند از: 1- چه معیار و شاخص‌هایی در ایجاد هویت کالبدی جداره‌های یک خیابان در هویت کالبدی آن خیابان می‌تواند مؤثر باشد؟ با مطرح شدن مسائل فوق گمان می‌رود شاخصه‌های هویتی کالبدی موجود در جداره‌های خیابان، تشکیل دهنده هویت کالبدی خیابان است و می‌توان با استفاده از ابعاد هویتی کالبدی، کیفیت خیابان و جداره‌های آن را مدیریت و طراحی نمود و در برنامه‌ریزی، مدیریت و طراحی شهری سود جست.

1-1- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

هویت بیانگر ویژگی‌های هر فرد یا پدیده‌ای است (Bemianian et al., 2010) و حاصل احساسات ذهنی از وجود هر روزه او و ارتباطات گسترده اجتماعی است که نیازمند مکانی برای شکل‌گیری است (PourJafar et al., 2011). این امر باعث ایجاد تشابه در یک فرد، قوم یا ملتی و در مقابل باعث تمایز بین افراد و گروه‌ها می‌شود (Akbari, 2009). هر کالبدی از نظم فیزیکی، نظم بصری، آسایش فیزیکی و تعادل برخوردار

در ارتباط با مفاهیم کلیدی مرتبط با سیما و منظر شهری (جدول 1) و متغیرهای آن‌ها (جدول 2)، در جداول زیر گردآوری شده است. همان‌طور که از جدول 1 مشهود است، مفاهیم کلیدی مشترک زیادی توسط صاحب‌نظران مختلف ارائه شده‌اند.

جدول 1- مفاهیم کلیدی مورد توجه صاحب‌نظران در باب سیما و منظر شهری

Tab.1- Key concepts addressed by experts in the field of Townscape and Image

مفاهیم کلیدی در باب سیما و منظر شهری	سال	محقق
ادراکی، فیزیکی، عملکردی	1960	لینچ
کالبدی، عملکردی، معنایی	1985	بنتلی و همکاران
عملکردی، زیبایی‌شناسی، زیست محیطی، هویتی ادراکی	1379	گلکار
پایداری، هویت، زیبایی و وحدت	1385	محمودی
بصری، کالبدی، فضایی، فعالیت، هویتی، محیطی	1385	عبدالله خان گرجی
زیبایی‌شناسی، عملکردی، هویت	1387	منصوری
زیبایی‌شناسی، عملکردی، هویتی	1389	کریمی مشاور و دیگران
عملکردی، زیبایی‌شناسی، زیست محیطی و هویتی - ادراکی	1393	خاک‌زند و همکاران

2-1- چهارچوب مفهومی موضوع پژوهش

1-2-1- مفهوم هویت کالبدی

معماری به رقم تفاوت‌های سرزمینی که در شکل آن تأثیر فراوانی داشته است، دارای ویژگی‌های ذاتی، پویا و تدریجی است که آن را هویت می‌نامند (MahdaviNezhad and Bahrami, 2014). هویت در ذهن افراد مختلف حتی دارای فرهنگ مشترک متفاوت دیده می‌شود و بخشی از این تفاوت ناشی از تجربه افراد در بستر اجتماع است (AtashinBar, 2009). والتر بور: هویت همان تفاوت‌های کوچک و بزرگی است که باعث بازشناختن یک مکان (خوانایی محیط) می‌شود و حس دل بستگی و حساسیت به محیط را به وجود می‌آورد (SadeghiHabibAbad et al., 2016). هویت کالبدی به معنای صفات و خصوصیات است که جسم شهر را از غیر متمایز کرده و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند. این صفات باید به گونه‌ای باشند که جسم شهر، در عین حفظ تداوم زمانی، در حال تحول و تکامل

است (Bahreini and Tajbakhsh, 2000). از این رو هویت کالبدی به معنای صفات و خصوصیات است که جسم شهر را از غیر متمایز کرده و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند. برای ارزیابی آن معیارهایی در نظر گرفته شده است که عبارتند از: 1- تمایز/تشابه، 2- تداوم/تحول و 3- وحدت/اکثرت (MirMoghtadaei, 2004) در پاره‌ای از موضوعات به جداره شهری به عنوان یک پدیده ساختاری حاصل تأثیرات محیطی (اقلیم، اقتصاد) پرداخته شده است و در بررسی توقعات از نمای شهری چهار عامل محافظت، ارتباط با فضای شهری (جهت تامین نور، دید، دسترسی و تهویه) معرف صاحب ملک بودن و در نهایت جزئی از یک کل بودن مطرح می‌گردد (Pakzad, 2003). بر اساس تعریف گوردن کالن، منظر شهری هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازند (Cullen, 2003). را پاپورت منظر شهری را کلیتی می‌داند که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می‌ماند، حاصل تعامل میان انسان (ناظر) و محیط اوست. در واقع منظر شهری کلیت به هم پیوسته‌ای از نمادها و نشانه‌ها است که به مفاهیم، ارزش‌ها و معانی واقعیت می‌بخشد (Kalantari and Okhovat, 2011). منظر شهری حاصل سطح تماس انسان و شهر است و در این راستا، انسان نه تنها در ساختار چشم انداز بصری شهر از طریق فعالیت‌های خود بر منظر شهری تأثیر می‌گذارد، بلکه رفتار و درک ذهنی شهروندان نیز از طریق تماس با منظر شهری تأثیر می‌پذیرد (Crow et al., 2006).

لینچ، در سال 1960، مفهوم تصور ذهنی شهر با انتشار کتابی با عنوان سیمای ذهنی شهر ارائه نمود. لینچ در این کتاب ابعاد ذهنی منظر شهری را مطرح کرد، بدین ترتیب اگر کالن (Cullen, 1961) بیشتر بر ابعاد عینی منظر تأکید داشت، لینچ ابعاد ذهنی آن را مؤکدانه مورد توجه قرار داد (Lynch, 1994). لینچ سه عامل ادراکی، فیزیکی و عملکردی را در منظر شهری با اهمیت می‌داند (RezaZadeh, 2006). وی برای مطالعه تصویر ذهنی شهر، هر محیط شهری را شامل سه جز می‌داند: هویت، ساختار و معنی. دیدگاه برخی از صاحب‌نظران

نیز باشد و نهایتاً به پیدایش یک کل منجر شود (MirMoghtadaei, 2004). هویت کالبدی از نظر مفهومی با اصطلاحات "شخصیت و "حس مکان" مترادف است.

جدول 2- متغیرهای ارزیابی جداره‌های شهری
Tab.2- Urban frontage assessing indicators

محقق	سال	متغیر
واحد	1379	نظم، وحدت، ترکیب، هماهنگی، تقارن، تعادل، ریتم، مرکزیت، تقسیمات پنجره، استحکام بصری، حجم و توده ساختمانی محصورکننده فضای خیابان، ریتم های عمودی، ریتم های افقی، خط آسمان، تداوم شکلی، توجه به کنجه، توجه به ترکیب اجزا و خطوط نما، هماهنگی در رنگ و مصالح ساختمان های موجود، شناسایی نماهای بارزش
پاک‌زاد	1382	پهنه نما، سطوح شفاف و کدر، سطوح خالی، خطوط نما، کنسول یا پیش آمدگی، تابلوها، نورپردازی، گیاهان، کنج، خط بنا و خط زمین، فصل مشترک دونما با یکدیگر، رنگ غالب زمینه، جنس مصالح و بافت نماها، تناسب روزنه ها، رعایت الگوی پایه، بدنه و آسمان در طراحی نما به گونه ای که از دور و نزدیک قابل فهم و درک باشد
آرتین زاده	1389	تمیزی، نظم، تنوع رنگ، نمای ساختمان، هماهنگی ارتفاع، هماهنگی فرم، منظر خیابان/ معبر، مهندسی‌ساز بودن، مدرن بودن، کارایی، کف‌سازی، فضای سبز، روشنایی، باز (دلباز) بودن
آرتین زاده	1391	تناسبات جداره، تناسبات کف، رنگ، خط آسمان، دید پی در پی، ریتم، هارمونی، سبک معماری و پیش آمدگی و فرو رفتگی

معیارهای ارزیابی هویت کالبدی به قرار زیرند: (جدول 3)

- 1- تمایز/تشابه، به معنای تمایز از غیر و تشابه با خودی
- 2- تداوم/تحول، به معنای پیوند با گذشته و عدم انقطاع (تداوم معنی و ارزش‌های خودی) در عین نوآوری و خلاقیت با توجه به شرایط زمانه (خود ماندن ولی همان نماندن)
- 3- وحدت/کثرت، به معنای پیوند میان اجزا متفاوت، ناهمگون و حتی متضاد، به گونه‌ای که در کنار هم یک کل را بوجود بیاورند (Goodarzi and Goodarzi, 2013).

جدول 3- معیارهای ارزیابی هویت کالبدی (مأخذ: MirMoghtadaei, 2004)

Tab.3- Criteria for assessing physical identity (Source: MirMoghtadaei, 2004)

عنوان معیار	تعریف معیار
تمایز/تشابه	تمایز از غیر و تشابه با خودی
تداوم/تحول	پیوند با گذشته و عدم انقطاع (تداوم معنی و ارزش های خودی) در عین نوآوری و خلاقیت با توجه به شرایط زمانه (خود ماندن ولی همان نماندن)
وحدت/کثرت	پیوند میان اجزای متفاوت، ناهمگون و حتی متضاد، به گونه‌ای که در کنار هم یک کل را به وجود بیاورند

از نظر کارمونا کالبد منظر شهری به سه دسته بام، زمین و جداره تقسیم می شود که عبارت است از:

منظر سیمای بام: سیمای بام از دید ناظر در برگیرنده سیمای مجموعه عناصری است که میان خط آسمان مرز جدایی کالبد جداره با آسمان - و خط پایه - مرز بالایی جداره قائم - جای دارد.

سیمای زمین: معرف منظر بستر فضای شهری و مجموع عناصر طبیعی و مصنوعی جای گرفته بر آن است.

سیمای جداره شهری: از بین عناصر کالبدی، جداره‌های شهری مهم‌ترین نقش را در تعریف منظر شهر بر عهده دارند. کیفیت ادراکی یک فضای کلاسیک شهری در وهله نخست از انتظام ناشی از نسبت ابعاد و اندازه دو عنصر مهم متشکله فضا - جداره و کف - نشأت می‌گیرد. ادراک فضاها در نسبت‌های متنوعی از ابعاد جداره‌ها و کف، در حوزه های متنوعی صورت می‌گیرد (Carmona et al., 2011)

1-2-2- مفهوم جداره‌های شهری

پاکزاد (2003) معتقد است، نما حد فاصل درون و برون بناست و به عنوان عنصری سه بعدی، محل تلاقی ویژگی‌ها و جنبه‌های خصوصی، معماری بنا و جنبه‌های عمومی و شهری است. در این حالت نما عضوی از بدنه و حتی منظر شهری تلقی شده و نقشی گسترده‌تر از نقش معمارانه می‌یابد (Pakzad, 2003). پاکزاد، نما را سطوح تشکیل دهنده هر بدنه نامیده و معتقد است که هر نما جزئی از بدنه است که پوسته یا پوسته‌های ظاهری هر بنا یا ساختمان را تشکیل می‌دهد. نما در واقع

مهمترین خیابان‌های قدیمی و اصلی شهر شیراز است که مسیر دسترسی چندین مکان تفریحی و تاریخی همچون حافظیه، باغ جهان نما، مقبره علی ابن حمزه، کتابخانه ملی، باغ ملی و دروازه قرآن است و هر روزه مسافران ایرانی و غیرایرانی بسیاری برای بازدید و تفریح از این خیابان عبور می‌کنند، (شکل 2) اما وجود بسیاری از فرم‌ها و الگوهای نامناسب در جداره‌های این خیابان باعث می‌شود که مسافران از آن محیط درک کاملی نداشته باشند. بنابراین حضور مسافران و استفاده‌کنندگان در شیراز و خیابان‌هایی مانند حافظ به طور خاص سبب گردیده است که نیاز به یک الگو و فرمی مناسب و مطلوب در این خیابان برای افزایش کیفیت بصری و فضایی، بیش از حد گذشته احساس شود. (شکل 3)

2- روش تحقیق

در این تحقیق از روش تحلیلی-استنباطی استفاده شده است، برای گردآوری اطلاعات در این پژوهش از پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته و تدوین شده است. دلیل عمده استفاده از پرسشنامه در این پژوهش، رویکرد موضوعی آن بوده است. در واقع شاخص‌های قابل بررسی منظر شهری، در هر یک از حوزه‌های عملکردی، کالبدی/زیبایی‌شناسی و هویتی (Lynch, 1961; Bentley et al., 1992; Mansouri, 2008; AbdollahKhan Gorji, 2010; Karimi Moshaver et al., 2006) می‌توانند از دو رویکرد عینی و یا ذهنی (AminZadeh, 2010) بررسی شوند. شاخص‌های هویتی-کالبدی، به عنوان محدوده مورد نظر پژوهش حاضر، از نوع شاخص‌های عینی در نظر گرفته شده‌اند.

عاملی است که درون ساختمان را از بیرون آن جدا می‌کند و به طور مستقیم بر کارکرد و ارزش خیابان و میدان مؤثر واقع می‌گردند. توجه به اینکه خیابان فضایی متشکل از معماری‌های مختلف است، لذا زیبایی خیابان از بعد کالبدی آن، مجموعه قواعد شکلی خیابان را دربر می‌گیرد و مؤلفه‌های آن نامحدود است: تناسب جداره، تناسب کف، رنگ، خط آسمان، دید پی در پی، ریتم، هارمونی، سبک معماری و پیش آمدگی و فرورفتگی. زیبایی‌شناسی خیابان، علم تفسیر مؤلفه‌های صورت دهنده به خیابان است (AtashinBar, 2012) که می‌بایست در هماهنگی با یکدیگر عمل کنند و مجموعه‌ای پیوسته را ایجاد نمایند. یکی از این مؤلفه‌های تأثیرگذار بر منظر شهری جداره بناهاست.

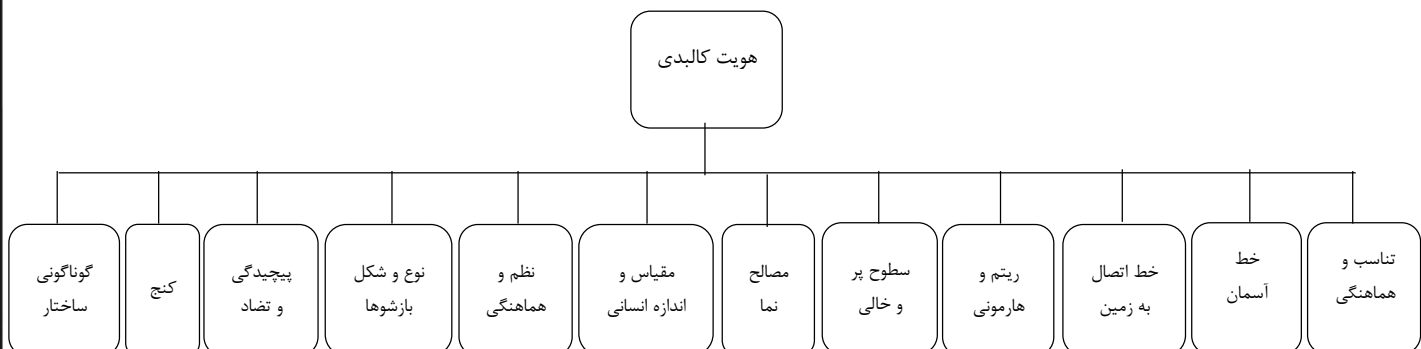
مؤلفه‌های تشکیل دهنده جداره‌های شهری گرچه به صورت زنجیروار به هم متصل و قابل تفکیک نیستند اما با توجه به رویکرد این پژوهش به صورت جدا از هم مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. در شکل (1)، شاخص‌های ارزیابی کننده مؤلفه‌های هویتی کالبدی در ارتباط با جداره‌های شهری معرفی شده‌اند. مؤلفه‌های مذکور، با توجه به مطالعه و تحلیل منابع پیشین، مخصوصاً آثار (Tavassoli, 2000)، (Pakzad, 2003)، (AminZadeh, 2010) و (AtashinBar, 2012) استخراج و تدوین شده‌اند.

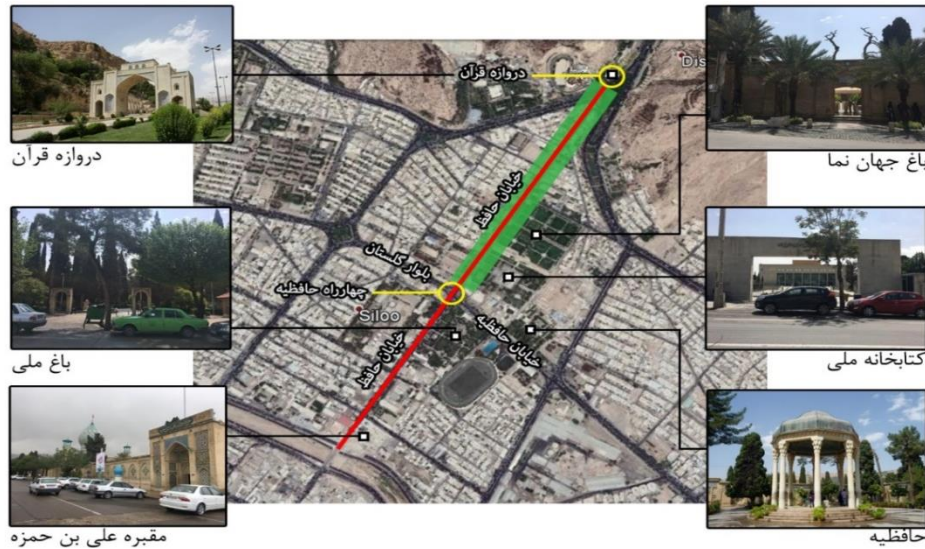
3-1- بررسی جداره‌های شهری در خیابان حافظ شهر شیراز

وجود فرم‌ها و الگوهای متناسب با ادراک شهروندان در فضای شهری یک ضرورت است. خیابان حافظ یکی از

شکل 1- شاخص‌های ارزیابی مؤلفه‌های هویتی- کالبدی جداره‌های شهری

Fig.1- Indicators of evaluation of physical identity characteristics of urban frontage

شکل 2- موقعیت مکانی خیابان حافظ (بخش مشخص شده به رنگ سبز، محدوده‌ی مورد بررسی است)
 Fig.2-Hafez Street location (The section marked in green is the studied section)

شکل 3- وضعیت خیابان حافظ و جداره‌های آن
 Fig.3-Hafez Street status and its frontages

از طرف دیگر، پیرو مقایسه این دو رویکرد در مقاله "ارزیابی زیبایی و هویت مکان" (AminZadeh, 2010)، جهت ارزیابی شاخص‌های مورد مطالعه در این پژوهش نیز، از پرسشنامه بهره گرفته شده است. پرسشنامه دارای دو بخش بود که بخش اول مربوط به اطلاعات شخصی پاسخ دهندگان بود. در بخش دوم، معیارهای پژوهش در قالب 13 بخش مجزا مورد ارزیابی قرار گرفتند که 12 بخش در ارتباط با معیارهای معرفی شده در شکل (1) بود و یک بخش مربوط به "هویت کالبدی" بود. پرسشنامه توزیع شده دارای روش پاسخ‌گویی 5 گزینه‌ای با استفاده از مقیاس لیکرت است و گزینه‌های مورد پاسخ طیف خیلی کم تا خیلی زیاد را پوشش می‌دهند. مؤلفه‌های مورد نظر مجموعاً توسط 40 گویه مورد بررسی و سنجش قرار گرفت، به نحوی که 2

یا 3 گویه برای هر مؤلفه در نظر گرفته شده بود. در ابتدا 50 پرسشنامه برای ارزیابی اولیه بین افراد نمونه توزیع شد. مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده از این پرسشنامه برای تمامی ابعاد در سطح مطلوب قرار داشت (بزرگتر از 0.7) (Azar and Momeny, 2003). برای ارزیابی روایی نیز نظرات خبرگان (نظرات کارشناسان معماری و شهرسازی) مورد بررسی قرار گرفت و علاوه بر آن یافته‌های آزمون تحلیل عاملی روایی این پرسشنامه را تأیید کرد. پرسشنامه مذکور در میان 384 نفر توزیع گردید. با توجه به اینکه جامعه آماری نامعین است، از فرمول زیر جهت تعیین حجم نمونه استفاده شد.

$$n = \frac{Z^2 \frac{\alpha}{2} \delta^2}{d^2}$$

که در آن: n : تعداد پرسشنامه‌ها؛ Z : برابر 1.96؛ α : 0.05؛ δ : مقدار خطا؛ $p = q$ ؛ d : مقدار خطا. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده انجام شد. پرسشنامه‌ها بین دو گروه

آماري چند متغيره اطلاق مي شود و از آن به عنوان ابزاري براي مدل سازي انعطاف پذير براي انجام تحليل هاي چند متغيره (به عنوان مثال تحليل رگرسيون، تحليل عملي و غيره)، به صورت هم زمان استفاده مي شود (Gefen et al., 2000; Urbach and Ahlemann, 2010). در اين راستا، ابتدا مدل ساختاري و مدل كلي محقق مورد بررسي قرار گرفت. جهت سنجش پايي و روايي از شاخص هاي پايي ترکيبی³ که مبتني بر بتاي مدل (بارهاي عملي) و آلفاي کرونباخ⁴ که مبتني بر فرض هم آري متغيرهاي مشاهده است، استفاده شده است. و جهت مطالعه روايي همگرا (ميزان واريانسي که يك متغير پنهان از شاخص هاي خود مي گيرد)، از شاخص واريانس استخراج شده⁵ «فورنل و لارکر» (Fornell and Larcker, 1981) استفاده شد.

3- نتايج و بحث

به منظور تجزيه و تحليل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه ها، آمار توصيفي و اولويت بندي هر يك از مولفه هاي هويتي-کالبدی از ديده دو گروه استفاده کنندگان و کارشناسان حوزه معماری و شهرسازي مورد آريايي قرار مي گيرد.

يافته هاي توصيفي پژوهش طبق پرسشنامه اي که توسط افراد استفاده کننده پر شد، نشان مي دهد شاخص هاي نظم و هماهنگي، سطوح پر و خالي، مقياس انساني، خط آسمان، ريتم و هارموني و تناسبات به ترتيب بيشتري تاثير و متغيرهاي خط اتصال به زمين، نوع و شكل بازشوها، پيچيدگي و تضاد، مصالح نما، کنج و گوناگوني ساختار در بدنه و نماي ساختمان کمترین تاثير را بر روي هويت کالبدی بدنه و جداره هاي خيابان حافظ شيراز دارند.

به علاوه نتايج بررسي پرسشنامه هايي که توسط کارشناسان اين حوزه تکميل شده بود، نشان مي دهد که گوناگوني ساختار، پيچيدگي و تضاد، مقياس انساني، نظم و هماهنگي، سطوح پر و خالي و خط آسمان بيشتري تاثير را در هويت کالبدی جداره ها دارد. از آن سو نيز شاخص هاي خط اتصال به زمين، نوع و شكل بازشوها، هارموني و ريتم، مصالح نما، تناسب و هماهنگي و کنج

استفاده کنندگان (ساکنين و بازديدکنندگان خيابان) و متخصصين (عمدات استادان و صاحب نظران در حوزه معماری و شهرسازي) توزيع و تکميل شدند. علت انتخاب اين دو گروه اين است که شهروندان با توجه به تجارب داراي بينشي واقعي تر هستند، اين در حالي است که نظريات کارشناسان بيشتري بر پايه دانسته هاي علمي و فني شکل گرفته است. لذا استفاده از نظريات شهروندان و مسافران به عنوان استفاده کنندگان اين خيابان در جهت سامان دهی، تعمير و تغييرات جداره هاي خيابان نيز مي تواند بسيار راهبردي و کارگشا باشد. در اين بخش هدف آن بود تا براساس داده هاي به دست آمده از مباني نظري، موارد و استانداردهاي حاصله، بر اساس نظر کارشناسان مذکور و استفاده کنندگان مورد بررسي قرار گيرد.

در ابتدا براي شناسايي و تأييد مناسب بودن معيارهاي مورد استفاده در پرسشنامه اصلي، و همچنين به جهت بررسي مشکلات احتمالي و مفهوم بودن پرسشنامه، از نظرات کارشناسان و متخصصين در چند حوزه زير استفاده شده. دو معمار (با 18 سال سابقه فعاليت حرفه اي و 12 سال سابقه فعاليت پژوهشي)، يك شهرساز (با 20 سال سابقه فعاليت در زمينه طراحي شهري)، يك پژوهشگر طراحي شهري (استاديار گروه معماری با 11 سال سابقه)، متخصص آمار (با 4 سال سابقه). با توجه به نظرات اين گروه برخي آيتم ها در پرسشنامه اصلاح و يا تغيير کردند و اين امر در مرحله نخست منجر به تأييد روايي (روايي محتوایی) پرسشنامه شد.

گفتني است که به منظور تعيين مسائل و مشکلات احتمالي پرسشنامه و حصول اطمينان از قابل فهم بودن آن، مورد آزمون قرار گرفته تا روايي آنها تأييد شود. پس از مطالعه نرمال نبودن توزيع داده ها در اين پژوهش ما براي برآزش مدل از تکنیک مدل سازي معادلات ساختاري (SEM) با رويکرد حداقل مربعات جزئي² (PLS) با استفاده از نرم افزار اسمارت پي ال اس استفاده گرديده است. در سال هاي اخير، استفاده از SEM به عنوان يك تحليل آماری پيشرفته، يکي از متداول ترين و مفيدترين آناليزهايي است که در علوم اجتماعي پديد آمده است. در واقع SEM به خانواده اي از تکنیک هاي

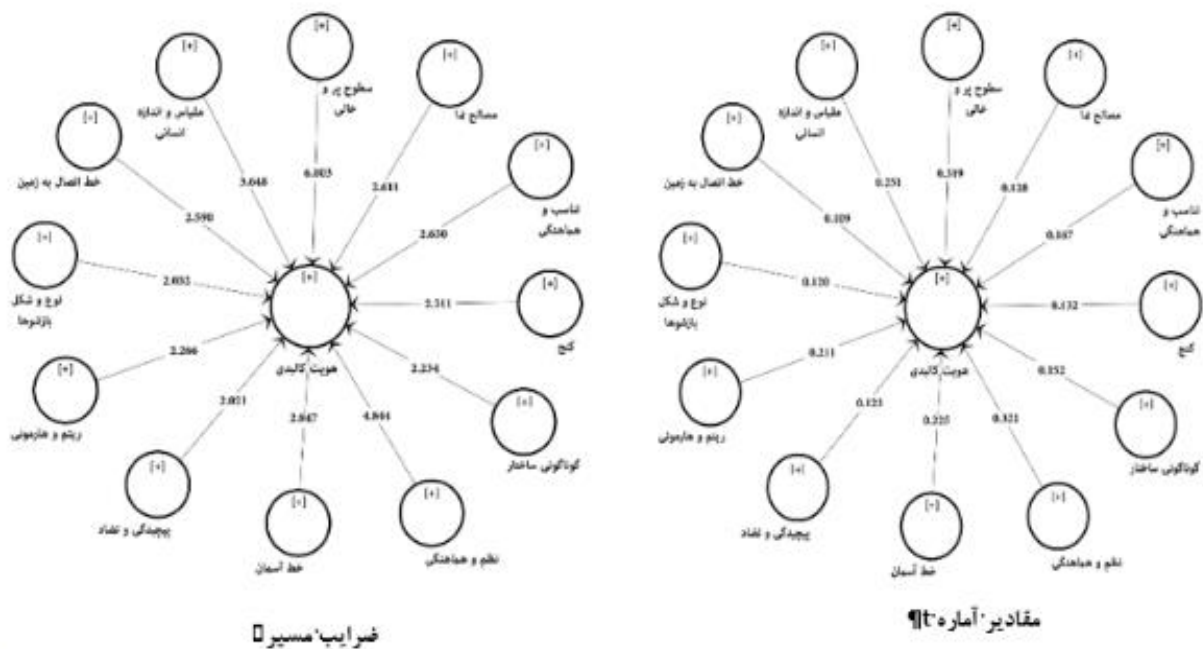
کمترین تأثیر را در ایجاد هویت کالبدی جداره‌های خیابان حافظ شیراز دارد.

3-1- مدل برازش شده برای استفاده‌کنندگان

این بخش به آزمودن فرضیه پژوهش می‌پردازد. لازم به ذکر است پس از بررسی اولیه و محاسبه بارهای عاملی، مشخص شد که بارهای عاملی گویه‌های 37 و 29 و 18، 11، 8 کمتر از 0.6 است، لذا از مدل حذف شدند. شکل (4) بارهای عاملی و ضرایب مسیر مدل را پس از حذف گویه‌های مذکور را نشان می‌دهد.

جدول شماره (4) خلاصه ارزیابی برازش مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد. مقادیر میانگین واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی به ترتیب بزرگتر از 0.6 و بزرگتر از 0.8 است. علاوه بر این، میزان میانگین واریانس استخراج شده سازه‌های تحقیق، بیشتر از توان دوم همبستگی آن سازه با سایر سازه‌هاست؛ که این امر نشانگر تأیید روایی تشخیصی برای همه سازه‌های مدل است.

برازش مدل ساختاری نیز به وسیله شاخص‌های ضریب تعیین⁶ و معیار استون-گیزر⁷ انجام می‌شود. چین⁸ (Chin, 1998)، سه مقدار 0.19، 0.33 و 0.67 را به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی ضریب تعیین معرفی می‌کند. بر این اساس مقدار ضریب تعیین متغیرهای وابسته مدل در سطح متوسط قرار دارند. معیار استون-گیزر قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌سازد. مقادیر 0.02، 0.15 و 0.35 به ترتیب نشان از قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی مدل در مورد سازه درون زا را دارد. این مقدار، برای متغیرهای وابسته تحقیق کوچکتر از 0.35 به دست آمده است که نشان از قابلیت پیش‌بینی نسبتاً متوسط مدل و نسبتاً مطلوب مدل ساختاری را دارد. برای ارزیابی برازش مدل کلی که هر دو بخش مدل اندازه‌گیری و ساختاری را کنترل می‌کند، از معیار نیکویی برازش⁹ استفاده شد.

شکل 4- نتایج برازش مدل برای استفاده‌کنندگان
Fig.4- Model fit results for visitors

جدول 4- خلاصه ارزیابی برازش مدل اندازه‌گیری استفاده کنندگان
 Tab.4- Summary of the fitting of the Visitor Measurement Model

نیکویی برازش	ضریب تعیین	شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری			تعداد گویه‌ها و شماره سوالات هر مؤلفه گویه‌های حذف شده (Q8, Q11, Q29, Q37)	متغیرها
		واریانس استخراج شده	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ		
		0.631	0.832	0.772	(3) ...Q34, Q35, Q36	تناسب و هماهنگی
		0.582	0.806	0.713	(3) ...Q22, Q23, Q24	خط آسمان
		0.626	0.833	0.771	(3) ...Q25, Q26, Q27	خط اتصال به زمین
		0.806	0.893	0.765	(2) ...Q16, Q17	ریتم و هارمونی
		0.742	0.896	0.826	(3) ...Q4, Q5, Q6	سطوح پر و خالی
		0.807	0.893	0.761	(2) ...Q7, Q9	مصالح نما
0.495	0.782	0.685	0.866	0.766	(3) ...Q1, Q2, Q3,	مقیاس و اندازه انسانی
		0.831	0.907	0.796	(2) ...Q10, Q12	نظم و هماهنگی
		0.695	0.872	0.781	(3) ...Q13, Q14, Q15	نوع و شکل بازوها
		0.733	0.892	0.818	(3) ...Q38, Q39, Q40	هویت کالبدی
		0.789	0.918	0.867	(3) ...Q19, Q20, Q21	پیچیدگی و تضاد
		0.797	0.922	0.875	(3) ...Q31, Q32, Q33	کنج
		0.795	0.886	0.747	(2) ...Q28, Q30	گوناگونی ساختار

استرپینگ، در عوض آن که بر پایه نمونه اصلی به تخمین انحراف معیار از میانگین دست بزنییم با انجام نمونه گیری‌های فرعی متعدد می‌توان به یک توزیع نمونه‌ای تجربی رسید که مبنای محاسبه خطای استاندارد قرار داده می‌شود.

3-2- مدل برازش شده برای کارشناسان

شکل (5) بارهای عاملی و ضرایب مسیر مدل را پس از حذف گویه‌هایی که دارای بار عاملی پایین بودند را نشان می‌دهد.

جدول شماره (6) خلاصه ارزیابی برازش مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد. مقادیر میانگین واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی به ترتیب بزرگتر از 0.6 و بزرگتر از 0.8 است. علاوه بر این، میزان میانگین واریانس استخراج شده سازه‌های تحقیق، بیشتر از توان دوم همبستگی آن سازه با سایر سازه‌هاست؛ که این امر نشانگر تأیید روایی تشخیصی برای همه‌ی سازه‌های مدل است. حاصل شدن مقدار 0.416 برای نیکویی برازش نشان از برازش کلی قوی مدل دارد.

سه مقدار 0.01، 0.25 و 0.36 به عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی نیکویی برازش است. بنابراین حاصل شدن مقدار 0.495 برای نیکویی برازش نشان از برازش کلی قوی مدل دارد.

در صورتی که نشانگرهای سازه‌های مورد مطالعه دارای مقدار t کمتر از 1.96 باشد از اهمیت لازم برای اندازه‌گیری برخوردار نیست و از این‌رو بایستی از فرآیند تحلیل کنار گذاشته شوند؛ همان‌طور که در جدول (5) مشاهده می‌شود بار عاملی همه شاخص‌ها/سوالات سازه‌های اصلی تحقیق بزرگتر از 0.5 و در سطح اطمینان 95 درصد معنادار هستند و نیازی به حذف هیچ‌کدام نیست.

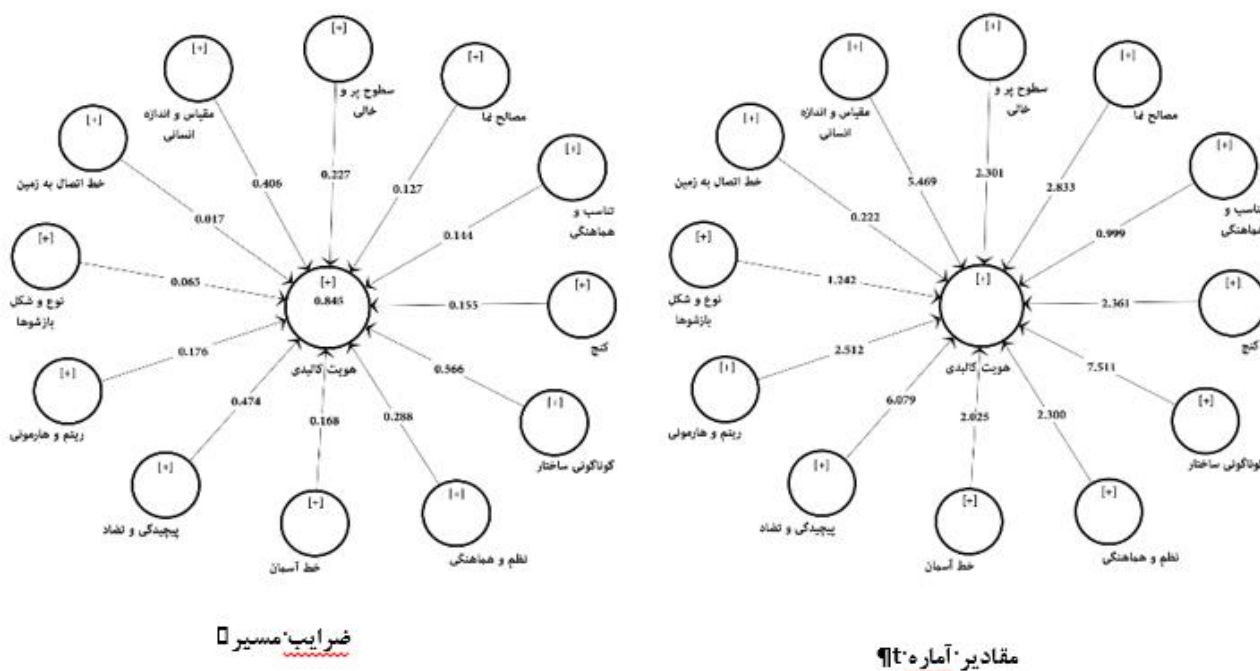
رابطه علت و معلولی بین متغیرها، در مدل ساختاری به کمک نرم‌افزار اسمارت پی ال اس سنجیده شده است. بدین منظور، از کاربرد فرمان بوت استرپینگ¹⁰ استفاده شد که با استفاده از آن خروجی حاصل، ضرایب تی یا ضرایب معناداری را نشان می‌دهد. در نتیجه قدر مطلق مقادیر تی بزرگتر از 1.96 است، که بیانگر معناداری متغیر مربوطه و متعاقب آن، تأیید معنی‌داری ضریب مسیر برآورد شده است. با عنایت به کاربرد بوت

جدول 5- بار عاملی هر یک از گویه‌ها بر روی متغیرهای پژوهش برای استفاده کنندگان

Tab.5- The factor burden of each item on the variables of research for visitors

احتمال	آماره t	انحراف استاندارد	ضرایب	سازه	احتمال	آماره t	انحراف استاندارد	ضرایب	سازه
0.000	7.736	0.113	0.876	مقیاس و اندازه انسانی <- Q3	0.000	86.419	0.011	0.908	نظم و هماهنگی <- Q10
0.000	33.434	0.026	0.861	گونگونگی ساختار <- Q30	0.000	105.193	0.009	0.915	نظم و هماهنگی <- Q12
0.000	71.528	0.013	0.907	کنج <- Q31	0.000	23.020	0.034	0.789	نوع و شکل بازشوها <- Q13
0.000	37.042	0.023	0.856	کنج <- Q32	0.000	40.533	0.022	0.896	نوع و شکل بازشوها <- Q14
0.000	52.079	0.018	0.915	کنج <- Q33	0.000	19.409	0.042	0.812	نوع و شکل بازشوها <- Q15
0.002	3.071	0.294	0.903	تناسب و هماهنگی <- Q34	0.000	34.199	0.025	0.864	ریتم و هارمونی <- Q16
0.000	3.755	0.232	0.872	تناسب و هماهنگی <- Q35	0.000	73.571	0.013	0.930	ریتم و هارمونی <- Q17
0.057	1.908	0.295	0.563	تناسب و هماهنگی <- Q36	0.000	39.401	0.022	0.876	پیچیدگی و تضاد <- Q19
0.000	58.205	0.015	0.863	هویت کالبدی <- Q38	0.000	5.516	0.126	0.698	مقیاس و اندازه انسانی <- Q2
0.000	34.551	0.023	0.811	هویت کالبدی <- Q39	0.000	113.995	0.008	0.928	پیچیدگی و تضاد <- Q20
0.000	64.309	0.014	0.875	سطوح پر و خالی <- Q4	0.000	39.660	0.022	0.860	پیچیدگی و تضاد <- Q21
0.000	71.985	0.012	0.893	هویت کالبدی <- Q40	0.000	15.415	0.056	0.858	خط آسمان <- Q22
0.000	34.900	0.023	0.811	سطوح پر و خالی <- Q5	0.000	5.613	0.127	0.714	خط آسمان <- Q23
0.000	74.504	0.012	0.896	سطوح پر و خالی <- Q6	0.000	5.202	0.136	0.709	خط آسمان <- Q24
0.000	51.748	0.017	0.885	مصالح نما <- Q7	0.000	3.617	0.204	0.737	خط اتصال به زمین <- Q25
0.000	93.602	0.010	0.911	مصالح نما <- Q9	0.000	3.756	0.195	0.733	خط اتصال به زمین <- Q26
0.000	8.617	0.104	0.896	مقیاس و اندازه انسانی <- Q1	0.000	7.756	0.115	0.894	خط اتصال به زمین <- Q27
					0.000	60.641	0.015	0.922	گونگونگی ساختار <- Q28

128

شکل 5- نتایج برازش مدل برای کارشناسان

Fig.5- Model fit results for experts

ضرایب مسیر و مقادیر t برآورده شده برای هر دو گروه استفاده کنندگان و کارشناسان را در جدول (8) ارائه شده است.

همان طور که در جدول (7) مشاهده می شود بار عاملی همه شاخص ها/سوالات سازه های اصلی تحقیق بزرگتر از 0.5 و در سطح اطمینان 95 درصد معنادار هستند و نیازی به حذف هیچ کدام نیست.

جدول 6- خلاصه ارزیابی برازش مدل اندازه گیری کارشناسان

Tab.6- Summary of the fit assessment of the expert measurement model

متغیرها	شاخص های برازش مدل اندازه گیری		
	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	واریانس استخراج شده
تناسب و هماهنگی	0.739	0.850	0.654
خط آسمان	0.874	0.921	0.796
خط اتصال به زمین	0.882	0.927	0.809
ریتم و هارمونی	0.744	0.853	0.660
سطوح پر و خالی	0.815	0.915	0.843
مصالح نما	0.719	0.868	0.768
مقیاس و اندازه انسانی	0.732	0.687	0.539
نظم و هماهنگی	0.826	0.894	0.738
نوع و شکل بازشوها	0.871	0.920	0.793
هویت کالبدی	0.733	0.754	0.511
پیچیدگی و تضاد	0.866	0.918	0.788
کنج	0.787	0.872	0.695
گونگونی ساختار	0.782	0.754	0.594

جدول 7- بار عاملی هر یک از گویه ها بر روی متغیرهای پژوهش برای کارشناسان

Tab.7- The factor load of each item is on the variables of research for experts

سازه	ضرایب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال	سازه	ضرایب	انحراف استاندارد	آماره t	احتمال
نظم و هماهنگی -> Q10	0.837	0.285	2.940	0.003	خط اتصال به زمین -> Q27	0.875	0.026	33.371	0.000
نظم و هماهنگی -> Q11	0.925	0.276	3.350	0.001	گونگونی ساختار -> Q28	0.985	0.054	18.083	0.000
نظم و هماهنگی -> Q12	0.810	0.211	3.831	0.000	مقیاس و اندازه انسانی -> Q3	0.832	0.118	7.608	0.000
نوع و شکل بازشوها -> Q13	0.876	0.033	26.442	0.000	گونگونی ساختار -> Q30	0.136	0.259	0.526	0.599
نوع و شکل بازشوها -> Q14	0.879	0.034	26.122	0.000	کنج -> Q31	0.781	0.117	6.666	0.000
نوع و شکل بازشوها -> Q15	0.916	0.019	47.525	0.000	کنج -> Q32	0.867	0.113	7.654	0.000
ریتم و هارمونی -> Q16	0.761	0.051	14.973	0.000	کنج -> Q33	0.850	0.136	6.267	0.000
ریتم و هارمونی -> Q17	0.906	0.010	87.790	0.000	تناسب و هماهنگی -> Q34	0.799	0.175	4.577	0.000
ریتم و هارمونی -> Q18	0.763	0.050	15.345	0.000	تناسب و هماهنگی -> Q35	0.739	0.201	3.666	0.000
پیچیدگی و تضاد -> Q19	0.874	0.031	28.487	0.000	تناسب و هماهنگی -> Q36	0.882	0.142	6.200	0.000
مقیاس و اندازه انسانی -> Q2	0.830	0.120	7.827	0.000	هویت کالبدی -> Q38	0.762	0.089	8.550	0.000
پیچیدگی و تضاد -> Q20	0.896	0.027	33.371	0.000	هویت کالبدی -> Q39	0.548	0.093	5.901	0.000
پیچیدگی و تضاد -> Q21	0.892	0.021	43.412	0.000	سطوح پر و خالی -> Q4	0.930	0.045	20.866	0.000
خط آسمان -> Q22	0.838	0.041	20.207	0.000	هویت کالبدی -> Q40	0.808	0.039	20.457	0.000
خط آسمان -> Q23	0.927	0.016	57.861	0.000	سطوح پر و خالی -> Q5	0.906	0.053	16.952	0.000
خط آسمان -> Q24	0.909	0.021	43.380	0.000	مصالح نما -> Q7	0.803	0.143	5.614	0.000
خط اتصال به زمین -> Q25	0.929	0.013	68.962	0.000	مصالح نما -> Q8	0.944	0.192	4.922	0.000
خط اتصال به زمین -> Q26	0.893	0.025	35.122	0.000					

جدول 8- مقایسه ضرایب برآورد شده برای استفاده‌کنندگان و کارشناسان

Tab.8- Comparison of estimated coefficients for visitors and experts

استفاده‌کنندگان			کارشناسان			مسیر
نتیجه	آماره t	ضرایب	نتیجه	آماره t	ضرایب	
تأیید	2.650	0.167	تأیید	2.999	0.144	هویت کالبدی -> تناسب و هماهنگی
تأیید	3.648	0.251	تأیید	5.469	0.406	هویت کالبدی -> مقیاس و اندازه انسانی
تأیید	2.847	0.225	تأیید	2.025	0.168	هویت کالبدی -> خط آسمان
تأیید	4.844	0.321	تأیید	2.300	0.288	هویت کالبدی -> نظم و هماهنگی
تأیید	2.266	0.211	تأیید	2.512	0.126	هویت کالبدی -> ریتم و هارمونی
تأیید	6.003	0.319	تأیید	2.301	0.227	هویت کالبدی -> سطوح پر و خالی
تأیید	2.611	0.128	تأیید	2.833	0.127	هویت کالبدی -> مصالح نما
تأیید	2.580	0.109	رد	0.222	0.017	هویت کالبدی -> خط اتصال به زمین
تأیید	2.052	0.120	تأیید	1.242	0.065	هویت کالبدی -> نوع و شکل بازشوها
تأیید	2.021	0.123	تأیید	6.079	0.474	هویت کالبدی -> پیچیدگی و تضاد
تأیید	2.311	0.132	تأیید	2.361	0.155	هویت کالبدی -> کنج
تأیید	2.234	0.152	تأیید	7.511	0.566	هویت کالبدی -> گوناگونی ساختار

نتایج پژوهش حاضر با آنچه در سایر پژوهش‌ها به دست آمده قابل مقایسه و بحث است. نتایج این تحقیق، مجدداً معیارهای هویت کالبدی که توسط (MirMoghtadaei, 2004) معرفی شده است، را در یک بستر متفاوت (خیابان حافظ شیراز) تأیید کرد. لذا "تمایز از غیر و تشابه با خودی" با گوناگونی ساختار، نظم و هماهنگی توأم با پیچیدگی و تضاد، "حفظ تداوم در عین تحول" با گوناگونی ساختار و "حفظ وحدت در عین کثرت" با گوناگونی ساختار، پیچیدگی و تضاد توأم با نظم و هماهنگی هم‌راستا است. به علاوه برخی از مؤلفه‌های به دست آمده در این تحقیق، در پژوهش صفرنژاد و همکاران (2017)، نیز اشاره و اهمیت آنها در غالب مثال‌هایی جهت طراحی ارائه شده است. به عنوان مثال بازشوها و نقاط ارتباط دهنده بنا به محیط اطراف (در قالب افزایش حس تعلق از طریق نفوذپذیری)، همچنین مصالح نما، ریتم، نظم و هماهنگی نما با سایر ابنیه (نماسازی)، استفاده از تنوع حجمی و ارتفاعی در نما و حجم، (غناي حسی)، هماهنگی فرمی با ساختار کالبدی هم‌جوار، هماهنگی با مقیاس و تناسب و رنگ و مصالح (حس تعلق و حس مکان)، استفاده از ترکیب‌بندی واضح و منظم در فرم و رنگ (خوانایی) جزء مواردی بودند که با نتایج این پژوهش همسو است.

بر اساس نتایج مدل برآورد شده برای استفاده‌کنندگان، تمامی ضرایب برآورد شده در مدل برازش شده از نظر آماری معنی دار است ($p\text{-value} < 0.05$). در نتیجه شاخص‌های مورد بررسی تأثیر معنی داری بر هویت کالبدی داشتند. بر اساس یافته‌های مدل برآورد شده برای کارشناسان، تمامی ضرایب برآورد شده به غیر از خط اتصال به زمین در مدل برازش شده از نظر آماری معنی دار است ($p\text{-value} < 0.05$). در نتیجه شاخص‌های مورد بررسی تأثیر معنی داری بر هویت کالبدی داشتند.

3-3- جمع‌بندی تحلیل‌ها

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل‌ها، تأثیر همه مؤلفه‌های مورد ارزیابی بر روی هویت کالبدی با سطح قابل قبولی از معنی داری تأیید شد و تنها یک مورد (خط اتصال به زمین، از دید کارشناسان) تأیید صورت نگرفت. از نظر کارشناسان، شاخص‌های "گوناگونی ساختار" و "پیچیدگی و تضاد" و از دیدگاه استفاده‌کنندگان، "نظم و هماهنگی" و "سطوح پر و خالی" بیشترین تأثیر را در ایجاد هویت کالبدی جداره‌های خیابان دارا ست. این در حالی است که از نظر هر دو گروه شاخص "مقیاس انسانی" مهم و در درجات بعدی تأثیرگذاری معرفی شده است.

است. بدین منظور معیارها و گزینه‌های هویت کالبدی جداره‌های شهری در قالب 12 شاخص عنوان شده سپس با تکیه بر مطالعات انجام یافته و نظر استفاده‌کنندگان خیابان حافظ و کارشناسان این حوزه به وسیله اسمارت پی ال اس وزن دهی، محاسبه، پردازش و تحلیل شد.

از دیدگاه استفاده‌کنندگان خیابان مذکور شاخص‌های نظم و هماهنگی، سطوح پر و خالی، مقیاس انسانی، خط آسمان، ریتم و هارمونی و تناسب و هماهنگی به ترتیب بیشترین تأثیر و از نظر کارشناسان گوناگونی ساختار، پیچیدگی و تضاد، مقیاس انسانی، نظم و هماهنگی، سطوح پر و خالی و خط آسمان بیشترین تأثیر را در ایجاد هویت کالبدی جداره‌های این خیابان داراست.

همچنین شاخص‌های خط اتصال به زمین، نوع و شکل بازشوها، پیچیدگی و تضاد، مصالح نما، کنج و گوناگونی ساختار از دیدگاه عموم استفاده‌کنندگان و شاخص‌های خط اتصال به زمین، نوع و شکل بازشوها، هارمونی و ریتم، مصالح نما، تناسب و هماهنگی و کنج از دید کارشناسان به ترتیب کمترین تأثیر را در ایجاد هویت کالبدی جداره‌های خیابان حافظ شیراز دارد.

در بعضی موارد اولویت شاخص‌های هویت کالبدی بر اساس دیدگاه استفاده‌کنندگان از فضا با اولویت‌های کارشناسان فرق دارد، این تفاوت‌ها ناشی از بینش این دو گروه نسبت به مسائل شهری است، در واقع شهروندان با توجه به تجارب دارای بینشی واقعیت‌گرا هستند، این در حالی است که نظریات کارشناسان بیشتر بر پایه دانسته‌های علمی و فنی شکل گرفته است. بنابراین رویکردی مشارکتی شامل تدقیق نظرات استفاده‌کنندگان، توسط گروهی از متخصصین حوزه‌های مربوطه، و به کارگیری این نظرات، شاید در جهت سامان‌دهی جداره‌های شهری و تقویت هویت کالبدی آن‌ها، بسیار کارگشا باشد. در پژوهش‌های آینده می‌توان از نتایج به‌دست آمده برای سامان‌دهی و بهینه‌سازی جداره‌ها و نمای این خیابان استفاده کرد.

تقدیر و تشکر

از کلیه استادان و همکاران محترمی که در طول این پژوهش از همراهیشان بهره‌مند شدیم، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

در مثال دیگر از میان سه شاخص شکلی/کالبدی، (شامل پیچیدگی، نظم و محصوریت) که توسط ناصر (1994) معرفی شده‌اند، پیچیدگی (تنوع، غنای بصری، تزیینات) و نظم (وحدت، وضوح) دارای بیشترین اهمیت بوده. این دو، در پژوهش حاضر نیز، به عنوان مهمترین شاخص‌ها از دیدگاه کارشناسان و استفاده‌کنندگان خیابان معرفی شده است. با این وجود، ناصر (1994) گروه دیگر از شاخص‌ها، با عنوان شاخص‌های زمینه‌ای، را نیز بسیار حائز اهمیت شمرده است. از آنجا که این شاخص‌ها جزء حوزه تمرکز این پژوهش نبوده، می‌تواند به عنوان حوزه‌های قابل بررسی در پژوهش‌های آتی مورد ارزیابی دقیق قرار گیرند.

در مقایسه نتایج به دست آمده از سایر تحقیقات در حوزه بصری، "گوناگونی ساختار" و "پیچیدگی و تضاد" را می‌توان با سرزندگی و پویایی فرم، استفاده از فرم‌های ساده و با قاعده، هماهنگی و تناسب بین عناصر جهت بهبود خوانایی که توسط داوری نژاد مقدم و رحیمیان مقدم (2017) معرفی شده و هم‌سو است.

از سوی دیگر، همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد، "کنج" و "مصالح نما" در میان عوامل کمترین تأثیر را داشت. کم-توجهی در طراحی مناسب عنصر کنج در ساخت‌وساز-های جدید و عدم هماهنگی کنج‌ها با ابنیه و فضاهای پیرامونی آنها می‌تواند، به عنوان برخی از دلایل کاهش نقش کنج‌ها در ارتقا کیفیت محیطی و ایجاد هویت در فضاهای شهری در دوران معاصر معرفی شود. مشابه این امر شاید در مورد مصالح به کار رفته در نماها نیز صادق باشد. عدم استفاده از مصالح بوم آورد، تمایل در به کارگیری مصالح جدید و گاهی ناهماهنگ با شرایط محیطی، عدم خوانایی ساختمان‌ها با توجه به تنوع نماها و مصالح به کار رفته در آنها، همگی از جمله دلایلی هستند که باعث کمرنگ شدن نقش هویت‌بخش این عنصر در فضاهای شهری کنونی می‌شوند.

4- نتیجه‌گیری

همان‌طور که پیش از این اشاره شد، از میان ابعاد قابل بررسی در ارتباط با سیمای شهری و مخصوصاً جداره‌های خیابانی، تمرکز پژوهش حاضر بر بعد هویتی-ادراکی بوده

منابع

Bentley, I.; Alcock, A.; McGlynn, S.; Murrain, P.; and Smith, G. (1992). *Responsive environments: A manual for designers*. Oxford: Butterworth Architecture. 151.

Carmona, M.; Tiesdell, S.; Heath, T.; Oc, T. (2011). *Public Places - Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. Oxford: The Architectural press. 392.

Chin, W. W. (1998). The partial least squares approach to structural equation modeling. In: Marcoulides, G. A. (ed.) *Modern Methods for Business Research*. London: Lawrence Erlbaum.

Crow, T.; Brown, T.; and Young, R. D. (2006). The Riverside and Berwyn experience: Contrasts in landscape structure, perceptions of the urban landscape and their effects on people. *Landscape and Urban Planning*, 75(3-4), 282-299.

Cullen, G. (1961). *Townspace*. London: Architectural Press

Cullen, G. (2003). *The concise Townscape*. (Translation, Manoochehr Tabibian). Tehran: University of Tehran publications. 206. [in Persian]

Cuneo, P. (2005). *The History of Urban Development in the Islamic World*. (Translation, Saeid Tizghalam zonozi). Tehran: Department of Housing and Urban Development, Urban Development Organization. 468. [in Persian]

Davarinezhad moghadam, M.; and Rahimian moghadam, A.R. (2017). Architectural forms and its impact on visual perception of urban spaces, case study: Ahmadabad Street, Mashhad. The 4th National Conference on Modern Construction Technologies, Sustainable Development and Building Technologies. Mashhad, Iran. [in Persian]

Falahat, S. (2011). Formation of the concept of "Islamic city". *Journal of Studies on Iranian Islamic city*, 1(3), 35-46. [in Persian]

Fornell, C.; and Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18 (1), 39– 50.

Gefen, D.; Straub, D.W.; and Boudreau, M.C. (2000). Structural equation modelling and regression: Guidelines for research practice. *Communication of the Association for Information Systems*, 4(7), 2-77.

¹ SmartPLS

² Partial Least Squares

³ Combined reliability (CR)

⁴ Cronbach's alpha (CA)

⁵ Average Variance Extracted (AVE)

⁶ Adjusted R²

⁷ Stone-Geisser Criterion (Q²)

⁸ Chin

⁹ Goodness of Fit (GoF)

¹⁰ Bootstrapping

AbdolahKhan Gorji, B. (2006). Urban landscape: Later abandoned by the urban media in Iran. *Abadi*, 18(53), 6-19. [in Persian]

Abu-Lughod, J. (1987). The Islamic City, Historic Myth, Islamic Essence, and Contemporary Relevance. *International Journal of Middle East Studies*, 19(2), 155-176.

Akbari, B. (2009). Identity Crisis and Religious Cognition. *Peyke Noor Journal*, 6(4), 219-231.
Aminzadeh, B.; and NaghiZadeh, M. (2002). Islamic Utopia: The City of Justice. *Soffeh*, 12(3-4), 21-31. [in Persian]

AminZadeh, B. (2010). Evaluation of Aesthetics and Place Identity. *Hoviatshahr*, 4(7), 3-14. [in Persian]

AtashinBar, M. (2009). The Continuity of Identity in Urban Landscape. *Bagh-e Nazar Journal*, 6(12), 45-56. [in Persian]

AtashinBar, M. (2012). Aesthetics of Streetscapes in the City of Tehran; Management of Tehran's Streetscapes through Four Epochs. *MANZAR, The Scientific Journal of Landscape*, 4(19), 12-19. [in Persian]

Azar, A.; and Momeny, M. (2003). *Statistics and its application in management*, (Vol.1). Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Humanities (SAMT). 348. [in Persian]

Bahreini, H.; and Tajbakhsh, G. (2000). The concept of territory in urban spaces and the role of urban design itself in its realization. *Honar-ha-ye-Ziba*, 6(0), 18-31. [in Persian]

Bemania, M.R.; Pourjafar, M.R.; Ahmadi, F.; and Sadeghi, A.R. (2010). A Review of Spiritual Identity and Sacred Suppositions in the Architecture of Shi'i Mosques. *Shi'ite Studies, Qom*, 8(30), 37-70. [in Persian]

Mirmohammadi, H.R. (1996). Aspect and texture of Islamic cities. *Mishkat*, 53, 178-189. [in Persian]

Mosavi, E.; and Sadeghi, A.R. (2016). Urban design process on urban facades with emphasis on improving the quality of visual aesthetics of town scape, Case study: Ahmadabad street, Mashhad. *Urban Management*, 15(43), 99-114. [in Persian]

Nasar, J. L. (1994). Urban design aesthetics: The evaluative qualities of building exteriors. *Environment and behavior*, 26(3), 377-401.

Pakzad, J. (2003). Phenomenology of Residential Building Façade and the Evolution Process of its Expectations. *Honar-ha-ye-Ziba*, 14, 51-62. [in Persian]

Pourjafar, M.R.; Pormand, H.A.; Zabihi, H.; Hashemi Demneh, L.; and Taban, M. (2011). Phenomenology of Identity and Place in Historical Context. *Journal of Studies on Iranian Islamic City*, 1(3), 11-20. [in Persian]

Rezazadeh, R. (2006). Principles and Criteria of Urban Landscape Construction Regulations. Ministry of Roads and Urban development, Deputy of Urban Planning and Architecture, Urban and Architectural Research and Research Center. [in Persian]

Sadeghi habib abad, A.; Taher Tolou Del, M.S. and Mahdi Nejad, J. (2016). Recognition of Durability of Sacred Images' Nature in the Iran Islamic Traditional Architecture Based on Identification of the Stable identity of Iranian Congregational Mosques. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 4(2), 17-30. [in Persian]

Safarnezhad, M.; Karimiazeri, A.R.; and Gholamalizadeh, H. (2017). Identify Factors Contributing to the Enhancement of the city's identity and increasing citizen's sense of belonging in the design of cultural and administrative buildings, case study: Rasht. *Iranian Journal of Cultural Research*, 9(4), 1-32. [in Persian]

Tavassoli, M. (2000). Urban design: Kargar street. Tehran: Urban Development and Revitalization Organization of Iran. 178. [in Persian]

Urbach, N.; and Ahlemann, F. (2010). Structural equation modeling in information systems research using Partial Least Square. *Journal of Information Technology Theory and Application*, 11(2), 5-40.

Golkar, K. (2001). Components of Urban Design Quality. *Soffeh*, 11(32), 38-65. [in Persian]

Goodarzisoroush, M.M.; and Goodarzisoroush, KH. (2013). Recognizing the Concept of Identity in Urban Space, case study: Bou-Ali street, Hamedan. *Iranian Journal of Islamic Studies*, 11, 101-107. [in Persian]

Habibi, M. (2005). From flux to city: A historical analysis of the concept of the city and its physical appearance: Thought and Effect, (2nd Ed). Tehran: University of Tehran publications. 254. [in Persian]

Karimi moshaver, M.; Mansouri, A.; and Adibi, A.A. (2010). Relationship between the Urban Landscape and Position of tall building in the city. *Bagh-e Nazar Journal*, 7(13), 89-99. [in Persian]

Kalantari Khalil abad, H.; and Okhovat, H. (2011). Urban Landscape Planning. Tehran: Publishing Institute of Culture, The Art and Architecture of Academic Jihad. 264. [in Persian]

Khakzand, M.; Mohammadi, M.; Jam, F.; and Aghabozorgi, K. (2014). Identification of factors influencing urban facade's design with an emphasis on aesthetics and ecological dimensions, case study: Valiasr(a.s.) street, Free Region of Qeshm. *Journal of Urban Studies*, 3(10), 15-26. [in Persian]

Lynch, K. (1960). *The image of the city* (Vol. 11), USA: MIT press.

Lynch, K. (1994). City design and facade and appearance of the city, Articles on town and city planning. (Translation, Manoochehr Mozayani). Tehran: University of Tehran publications. [in Persian]

Mahdavinejad, M.J.; and Bahrami, M. (2014). Interaction of Monumentalism and Sustainability in Contemporary Architecture of Iran. *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 2(1), 43-56. [in Persian]

Mahmoodi, A.S. (2006). City view, A review of several theories. *Abadi*, 18(53), 54-61. [in Persian]

Mansouri, M. (2008). landscape, place, history. *Bagh-e Nazar Journal*, 5(9), 81-90. [in Persian]
Mirmoghtadaei, M. (2004). Criteria for recognizing and evaluating the physical identity of cities. *Honar-ha-ye-Ziba*, 19, 29-38. [in Persian]

